

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

241

Przestrzeń a rozwój

Redaktorzy naukowi

Stanisław Korenik

Anna Dybała

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Florian Kuźnik, Janusz Słodczyk, Zygmunt Szymła,
Eugeniusz Wojciechowski

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

Publikacja została sfinansowana przez Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-272-7

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	11

Część 1. Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-ekonomicznego krajów, regionów i obszarów metropolitalnych

Patrycja Brańka: Atrakcyjność inwestycyjna województwa małopolskiego w oczach przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego (w świetle badań ankietowych).....	15
Adam Dąbrowski: Kierunki europejskiej polityki regionalnej – wybrane problemy	30
Piotr Hajduga: Dolnośląskie specjalne strefy ekonomiczne jako miejsce prowadzenia działalności gospodarczej w świetle ocen przedsiębiorców – wyniki badania empirycznego	41
Krzysztof Heffner, Brygida Klemens: Struktury klastrowe w gospodarce przestrzennej – wybrane korzyści i problemy rozwoju w skali lokalnej i regionalnej	56
Petr Hlaváček: The classification of analytical and management qualitative frameworks for municipal and regional development	65
Stanisław Korenik: Nowe zjawiska występujące w rozwoju aktywizujących się regionów.....	76
Anna Mempel-Śnieżyk: Uwarunkowania funkcjonowania powiązań sieciowych w województwie dolnośląskim	85
Katarzyna Miszczak: Partnerstwo publiczno-prywatne w regionach przygranicznych Polski, Czech i Niemiec – szanse i zagrożenia	105
Monika Musiał-Malago: Polaryzacja strukturalna Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego.....	120
Małgorzata Rogowska: Znaczenie miast w polityce regionalnej Unii Europejskiej.....	133
Dorota Rynio: Rozwój społeczno-gospodarczy ośrodka wzrostu w okresie kryzysu gospodarki światowej.....	140
Miloslav Šašek: Development of population in the Czech Republic after 1989	150
Piotr Serafin: Stan i zmiany zagospodarowania przestrzeni wsi w strefie podmiejskiej województwa małopolskiego na przykładzie gmin Niepołomice i Wieliczka	162
Kazimiera Wilk: Sytuacja demograficzna w Federacji Rosyjskiej w latach 1990-2009	180

Arkadiusz Przybyłka: Narodowy Fundusz Zdrowia jako główny organizator usług zdrowotnych w Polsce	190
Justyna Anders: Rola władz publicznych w stymulowaniu partycypacji obywateli w procesach <i>governance</i> – doświadczenia międzynarodowe i wnioski dla Polski.....	200
Marek Dylewski, Beata Filipiak: Możliwości rozwoju obszarów metropolitalnych w nowych uwarunkowaniach finansowych jednostek samorządu terytorialnego.....	212
Andrzej Rączaszek: Procesy rozwojowe największych polskich miast w okresie transformacji.....	224

Część 2. Społeczne, gospodarcze i środowiskowe problemy rozwoju lokalnego

Jacek Chądzyński: Władza lokalna a rynek – pomiędzy współpracą a konkurencją.....	241
Eleonora Gonda-Soroczyńska: Uwarunkowania środowiska przyrodniczego w przestrzeni uzdrowiska na przykładzie Czerniawy-Zdroju.....	252
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Partycypacja społeczna – przymus czy rzeczywista potrzeba?.....	262
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Zadowolenie z miejsca zamieszkania – ocena mieszkańców i władz lokalnych na przykładzie Głowna	277
Andrzej Łuczyszyn: Lokalna przestrzeń publiczna w gospodarce kreatywnej	290
Magdalena Pięta-Kanurska: Związki kultury i ekonomii oraz ich wpływ na rozwój miasta.....	301
Joost Platje: Local governance's capacity to direct its own path of sustainable development.....	310
Andrzej Raszkowski: Nowe trendy w marketingu miejsc.....	319
Anna Batko: Administracja publiczna jako stymulator zmian w turystyce miasta – na przykładzie Krakowa w latach 1989-2006	328
Piotr Ruczkowski: Ewidencja ludności – nowe zasady meldunkowe	340

Część 3. Innowacyjność i przedsiębiorczość a rozwój

Niki Derlukiewicz: Unia innowacji jako sposób na zwiększenie innowacyjności gospodarki europejskiej.....	355
Dariusz Głuszcuk: Finansowanie działalności innowacyjnej – źródła i bariery w przekroju regionów Polski (NTS-2).....	366

Niki Derlukiewicz, Małgorzata Rogowska, Stanisław Korenik, Jarmila Horáková, Jiří Louda: Polsko-czeska współpraca transgraniczna małych i średnich przedsiębiorstw	377
Anna Korombel: Najczęściej popełniane błędy podczas wdrażania zintegrowanego zarządzania ryzykiem (ERM) w polskich przedsiębiorstwach	388
Kamil Wiśniewski: Systemowe zarządzanie wiedzą w ujęciu teoretycznym i praktycznym	396
Paweł Dziekański, Jan Puchala: Wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd terytorialny na przykładzie powiatu limanowskiego	405
Jerzy Wąchol: Rola państwa i jego interesariuszy we władztwie korporacyjnym w okresie wychodzenia ze spowolnienia gospodarczego i kryzysu	417
Aleksandra Pisarska, Mieczysław Poborski: Wybrane problemy inwestowania w rzeczowe aktywa trwałe (na przykładzie uczelni publicznych w Polsce).....	427
Agnieszka Izabela Baruk: Specyfika działań motywujących stosowanych wobec polskich pracowników.....	437
Monika Stelmaszczyk: Właściciel małego przedsiębiorstwa menedżerem zorientowanym na kulturę – wyzwania i perspektywy	447
Barbara Batko: Wpływ jakości informacji publicznej na minimalizację ryzyka podejmowania decyzji na rynku pracy	455

Część 4. Wybrane problemy planowania przestrzennego

Oğuz Özbek: Central planning of development through etatism in Turkey: the state planning organisation	467
Kinga Wasilewska: Samorząd terytorialny jako nowy podmiot polityki przestrzennej	474
Aleksandra Koźlak: Modelowe ujęcie transportu w planowaniu przestrzennym	489
Anna Kamińska: Rola ewaluacji w zarządzaniu procesem rewitalizacji przestrzeni miejskiej	502

Część 5. Zagadnienia różne

Hubert Kaczmarczyk: Właściwe zadania państwa w ujęciu F.A. von Hayeka	513
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Transfery fiskalne a przeciwdziałanie szokom asymetrycznym w ramach Unii Gospodarczo-Walutowej w Europie ..	522
Adam Peszko: Krytyka liberalnej doktryny lat 90. i nowe nurty w ekonomii pierwszej dekady XXI wieku.....	532
Andrzej Adamczyk: Incydentalna kontrola rozporządzeń przez sądy.....	543

Summaries

Patrycja Brańka: Investment attractiveness of Małopolska voivodeship in opinion of foreign capital enterprises (in the light of survey results).....	29
Adam Dąbrowski: Directions of European Regional Policy – selected problems.....	40
Piotr Hajduga: Special economic zones in Lower Silesia as a business place in the light of assessments of entrepreneurs – results of empirical research	55
Krystian Heffner, Brygida Klemens: Cluster structures in spatial economy – chosen benefits and problems of development on the local and regional scale	64
Petr Hlaváček: Klasyfikacja analitycznych i zarządczych ram kwalifikacyjnych w rozwoju gmin i regionów	75
Stanisław Korenik: New phenomena occurring in the development of activating regions	84
Anna Mempel-Śnieżyk: Conditions of functioning of the network relations in Lower Silesia Voivodeship	104
Katarzyna Miszczak: Public-Private Partnership in the border regions of Poland, the Czech Republic and Germany – opportunities and threats.....	119
Monika Musiał-Malago: Structural polarization of Cracow Metropolitan Area.....	132
Małgorzata Rogowska: The importance of cities in the European Union's regional policy	139
Dorota Rynio: Social-economic development of growth center in the time of worldwide economy crisis	149
Miloslav Šašek: Rozwój populacji w Czechach po roku 1989	161
Piotr Serafin: Spatial planning of rural areas in the suburbs of Małopolska: state and changes – the case of Wieliczka and Niepołomice.....	179
Kazimiera Wilk: The demographic situation in the Russian Federation in the years 1990-2009.....	189
Arkadiusz Przybyłka: The National Health Fund as the main organizer of health services in Poland	199
Justyna Anders: The role of public authorities in promoting civic participation in processes of <i>governance</i> – application of international practices in the Polish context.....	211
Marek Dylewski, Beata Filipiak: Development opportunities of metropolitan areas in the new financial circumstances of local government units	223
Andrzej Rączaszek: Development processes in the biggest Polish cities in the transformation period.....	237

Jacek Chądzyński: Local government and market – between cooperation and competition	251
Eleonora Gonda-Soroczyńska: The condition of the natural environment in the development of a spa town – the case of Czerniawa-Zdrój	261
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Social participation – obligation or real need?	276
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Satisfaction with the place of residence – evaluation of place and local authorities as on the example of Główno.....	289
Andrzej Łuczyszyn: Local public space in creative economy.....	300
Magdalena Pięta-Kanurska: The relationship between culture and economics and their impact on urban development	309
Joost Platje: Zdolność samorządu terytorialnego do kierowania własną ścieżką rozwoju zrównoważonego	318
Andrzej Raszkowski: New trends in place marketing	327
Anna Batko: Public administration as a stimulator of changes in city tourism – based on Cracow between the years 1989 and 2006	339
Piotr Ruczkowski: Population registration – the new residence regulations..	351
Niki Derlukiewicz: Innovation Union as a way to increase the innovation in European economy	365
Dariusz Głuszczyk: Financing innovation activities – sources and barriers with regard to regions in Poland (NTS-2)	376
Niki Derlukiewicz, Małgorzata Rogowska, Stanisław Korenik, Jarmila Horáková, Jiří Louda: Polish-Czech border cooperation of small and medium-sized enterprises	387
Anna Korombel: The most common errors during the implementation of Enterprise Risk Management (ERM) in Polish enterprises	395
Kamil Wiśniewski: System knowledge management from theoretical and practical perspective	404
Paweł Dziekański, Jan Puchała: Support of the enterprise by the territorial council on the example of Limanowski administrative district.....	416
Jerzy Wąchol: The role of the state and its stakeholders in corporate governance while getting out of the economic downturn and crisis.....	426
Aleksandra Pisarska, Mieczysław Poborski: Selected problems of investing in tangible fixed assets (as exemplified by public institutions of higher education)	435
Agnieszka Izabela Baruk: Essence of motivation activities used towards Polish employees	446
Monika Stelmaszczyk: Owner of small company as a culture-oriented manager – challenges and prospects	454
Barbara Batko: The impact of public information quality to minimize the decision making risk on the labour market.....	464

Oğuz Özbek: Centralne planowanie rozwoju przez etatyzm w Turcji: Państwowy Urząd Planowania	473
Kinga Wasilewska: Local self-government as a new subject of spatial policy.	488
Aleksandra Koźlak: Land-use/transport models in spatial planning.....	501
Anna Kamińska: The role of evaluation in the management of urban space revitalization process	510
Hubert Kaczmarczyk: Appropriate tasks of the state in terms of F.A. von Hayek.....	521
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Fiscal transfers as asymmetric shocks absorption mechanisms in the European Monetary Union.....	531
Adam Peszko: Criticism of neoclassic doctrine of the 90s and new currents of economics in the first decade of the XXI century.....	542
Andrzej Adamczyk: The right of courts to refuse incidentally to apply regulations.....	557

Anna Kamińska

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ROLA EWALUACJI W ZARZĄDZANIU PROCESEM REWITALIZACJI PRZESTRZENI MIEJSKIEJ

Streszczenie: Artykuł porusza kwestię rewitalizacji przestrzeni miejskiej jako złożony, wielowymiarowy proces, który wymaga systematycznego monitorowania i oceny wyników. Dlatego też istotne jest wykorzystanie ewaluacji jako instrumentu wspomagającego zintegrowane zarządzanie procesem rewitalizacji.

Słowa kluczowe: ewaluacja, rewitalizacja obszarów miejskich.

1. Wstęp

Przestrzeń należy do podstawowych wyznaczników ludzkiej egzystencji, dlatego od zawsze budziła zainteresowanie człowieka. Jak pisał M. Foucault, miasto było siedzibą obłędu i szaleństwa, ale także zachowań społecznie pożądanych – jako pozytywny układ odniesienia, miejsce, w którym chce się żyć, mieszkać i pracować¹. Dlatego też, jak pisze P. Lorens², „przestrzeń winniśmy traktować jako ‘dobro rzadkie’, przestrzeń bowiem – a w szczególności przestrzeń miejska – jest przecież miejscem integracji działań ekonomicznych, społecznych i środowiskowych, co stanowi filary równoważenia rozwoju”. Istotna zatem – w odniesieniu do struktury przestrzennej miasta – jest konieczność wypracowania i wdrożenia polityki budowy „miasta kompaktowego” jako wyrazu oszczędności „dobra rzadkiego”, co niewątpliwie ściśle wiąże się z procesem rewitalizacji zdegradowanych struktur miejskich³.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie rewitalizacji przestrzeni miejskiej jako złożonego, wielowymiarowego procesu, który wymaga systematycznego monitorowania i oceny efektów przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Dlatego też ważne jest wykorzystanie ewaluacji jako instrumentu wspomagającego zintegrowane zarządzanie procesem rewitalizacji.

¹ M. Foucault, *Historia szaleństwa w dobie klasycyzmu*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987.

² P. Lorens, *Gospodarowanie przestrzenią a polityka równoważenia rozwoju*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2005, nr 4 (22), s. 29.

³ Tamże, s. 29 i n.

2. Ewaluacja – istota, funkcje, zadania

Ze względu na popularyzację instytucji ewaluacji, a tym samym prac dotyczących jej definicji, w niniejszym artykule rozważania kierowane są głównie ku funkcjom i zadaniom ewaluacji, ograniczając tym samym dywagacje co do pojęcia tej instytucji. A zatem na użytek niniejszej pracy instytucję ewaluacji określa się jako systematyczne badania wartości i zasadności interwencji publicznych według ich rezultatów, oddziaływania oraz potrzeb, które mają zaspokoić⁴. Podstawowym celem tego typu badań jest przyczynienie się do poprawy sytuacji społecznej czy też tzw. dialogu społecznego poprzez wspieranie instytucji demokratycznych przy wybieraniu, nadzorowaniu, ocenianiu oraz usprawnianiu programów i polityk publicznych w różnych dziedzinach⁵.

Ewaluacja jest instrumentem stałego podnoszenia jakości prowadzonych badań i standardem dobrego zarządzania. Jest to proces nowego wymiaru demokratyzacji i budowy partnerstwa, gdyż angażuje wielu partnerów⁶. Każde badanie ewaluacyjne powinno kierować się kryteriami, które służą wskazaniu, co w ramach prowadzonej ewaluacji będzie podlegało ocenie. Wspomniane kryteria są pryzmatem, przez który ewaluator patrzy na ewaluowane przedsięwzięcie, oceniając projekt bądź program pod kątem stopnia spełniania określonego kryterium. I tak po pierwsze – trafność (*relevance*), czyli w jakim stopniu przyjęte cele projektu/programu odpowiadają zidentyfikowanym problemom w obszarze objętym projektem i/lub realnym potrzebom beneficjentów. Po drugie – efektywność (*efficiency*), tj. „ekonomiczność” projektu/programu jako stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych wyników i rezultatów. Po trzecie – skuteczność (*effectiveness*), czyli do jakiego stopnia cele przedsięwzięcia zdefiniowane na etapie programowania zostały osiągnięte. Po czwarte – oddziaływanie/wpływ (*impact*), tj. stopień, w jakim korzyści odniesione przez docelowych beneficjentów miały szerszy ogólny wpływ na większą liczbę ludzi w danym sektorze, regionie lub kraju. Po piąte – trwałość efektów (*sustainability*), mianowicie, czy efekty projektu/programu na poziomie celu mogą trwać po zakończeniu finansowania zewnętrznego, a także czy możliwe jest utrzymanie się wpływu tego projektu/programu w dłuższym okresie.

Zatem kluczowym elementem ewaluacji jest dostarczenie instytucjom oceny wartościującej dotyczącej danego programu, głównym celem zaś badanie jakości przedsięwzięć oraz ich doskonalenie poprzez dostarczenie informacji służących podnoszeniu ich efektywności.

Wskazuje się pięć głównych funkcji ewaluacji. Po pierwsze, poprawa planowania. Ewaluacja może być szczególnie ważna w ocenie, czy racjonalna i zasadna jest

⁴ M. Ferry, K. Olejniczak, *Wykorzystanie ewaluacji w zarządzaniu programami unijnymi w Polsce*, Ernst&Young, Warszawa 2008, s. 6.

⁵ Tamże, s. 7.

⁶ *Ewaluacja rozwoju regionu w wymiarze społecznym, gospodarczym i środowiskowym*, red. K. Malik, Wydawnictwo Politechniki Opolskiej, Opole 2009, s. 35.

interwencja, czy projekt/program jest spójny, czy środki są efektywnie alokowane, czy konieczna jest korekta projektu⁷. Po drugie, poprawa wdrażania i bieżącej jakości. Funkcja ta odnosi się głównie do oceny struktur i procedur realizowanego procesu oraz jakości jego produktów. Po trzecie, ewaluacja może służyć wzmocnieniu poczucia partnerstwa i współwłasności wśród uczestników danego programu⁸. Czwarta funkcja ewaluacji to poprawa zrozumienia projektu. Ewaluacja zatem towarzysząc programowi, dostarcza wielu informacji i wiedzy, a tym samym świadomości co do celowości i zasadności programu oraz realizacji poszczególnych jego etapów. Po piąte, ewaluacje mogą wspomóc rozliczenie programów, unaoczniając opinii publicznej stopień, w jakim cele danego programu zostały osiągnięte.

Wydaje się, że bardzo ważna staje się tutaj świadomość potrzeby i użyteczności badań ewaluacyjnych, która wpływa zarówno na sposób, jak i stopień wykorzystania ewaluacji. Bez wątplenia ewaluacja powinna być wkomponowana w cały proces tworzenia i modyfikacji polityk publicznych, w tym przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Decydenci powinni traktować badania ewaluacyjne jako wartościowe i potrzebne źródło informacji o efektach działań przeszłych i prawdopodobnych konsekwencjach działań przyszłych. Zatem doniosła staje się tutaj funkcja poznawcza ewaluacji, czyli funkcja gromadzenia wiedzy przydatnej w doskonaleniu projektowania polityk publicznych, w tym rewitalizacyjnych, oraz w zarządzaniu ich wdrażaniem.

W Polsce ewaluacja rozpowszechniła się wraz z „wejściem” na grunt polski funduszy unijnych. Dlatego też praktyka jest stosunkowo młoda, tym bardziej że do 2007 r. większość obowiązków związanych z procesem ewaluacji programów współfinansowanych ze środków przedakcesyjnych i strukturalnych realizowały w Polsce instytucje centralne. Natomiast regiony – nie mające obowiązku – rzadko inicjowały badania ewaluacyjne.

3. Proces rewitalizacji – jako kluczowy czynnik w gospodarowaniu przestrzenią miejską

W praktyce bardzo często pojęciem rewitalizacji określa się działania, które nierzadko wprowadzają błędne pojmowanie tego procesu, sprowadzając go wyłącznie do działań noszących jedynie znamiona elementów rewitalizacji. Dlatego też na wstępie niniejszych rozważań należy określić istotę rewitalizacji obszarów miejskich. I tak, K. Skalski twierdzi, iż rewitalizacja to pojęcie odnoszące się do kompleksowych akcji podejmowanych w obszarach miast, w szczególności w dzielnicach starych i na obszarach wybranych, zmierzających do ożywienia społeczno-gospodarczego⁹. Niewątpliwie, jak zauważa cytowany autor, pojęcie rewitalizacji wywodzi

⁷ M. Ferry, K. Olejniczak, wyd. cyt., s. 21.

⁸ Tamże, s. 23.

⁹ K. Skalski, *Rewitalizacja we Francji. Zarządzanie przekształceniami obszarów kryzysowych*, Wydawnictwo Instytutu Rozwoju Miast, Kraków 2009, s. 10-11.

się z działań związanych z konserwacją, renowacją, modernizacją, ochroną i rewitalizacją zabytków, jednak są to elementy procesu rewitalizacji.

Również T. Markowski¹⁰ zwraca uwagę, iż rewitalizacja to podejście zintegrowane (od strony zarówno interwencji, jak i skutków), uwzględniające aspekty społeczne, gospodarcze, środowiskowe, techniczne i zorientowane na uzdrowienie funkcji (rewitalizacja społeczna, gospodarcza). Zdaniem Markowskiego celem rewitalizacji jest wykreowanie trwałej zdolności inwestycyjnej poprzez jednoczesne wdrażanie interwencji, takie bowiem instrumenty techniczne, jak remonty czy budowa nowych obiektów mają pierwotny charakter i służą ożywieniu gospodarczemu i społecznemu obszarów lub całego miasta, nie stanowią zaś celów rewitalizacji. Według Markowskiego zintegrowane, funkcjonalno-podmiotowe podejście wymaga włączenia w proces rewitalizacji przedsiębiorstw i ludzi, których rewitalizacja dotyczy, uwzględniając nie tylko interesy grup bezpośrednio związanych z obszarem rewitalizacji, ale także interesy grup związanych pośrednio (często nieświadomych powiązania). W tym miejscu należy zaznaczyć, iż rewitalizacja oddziałuje nie tylko na obszar regenerowany, ale w konsekwencji ma wpływ na całe miasto. Dzięki takim działaniom aktywizuje się tereny przemysłowe, powojenne, tereny niezabudowane, komunalne¹¹.

Zatem proces rewitalizacyjny to kompleksowy, długotrwały program skoncentrowany na trzech podstawowych obszarach: gospodarce, środowisku (przestrzenno-technicznym) oraz społeczności miejskiej. Dlatego też tworzenie oraz realizacja takiego programu jest procesem cyklicznym i wieloetapowym¹². Pierwszym etapem „konstrukcji” programu rewitalizacyjnego jest niewątpliwie opracowanie jego strategii czy też wizji. Punktem wyjścia jest diagnoza społeczno-gospodarcza, uwzględniająca „wskaźniki sytuacji kryzysowej”¹³ w trzech wspomnianych wyżej obszarach: społecznym (poziom bezrobocia, wykształcenie, kwalifikacje, wiek, współczynnik przestępczości, wykluczenia społecznego, migracje, brak sukcesów wśród osób młodych w nauce itd.), infrastruktury (własność gruntu, drogi, mieszkalnictwo, powierzchnia biurowa i handlowa) oraz gospodarczym (główne gałęzie gospodarcze na danym obszarze).

Diagnoza ma się przyczynić do określenia strategicznych celów programów rewitalizacyjnych, jak np. rozwój przedsiębiorstw w określonej dziedzinie czy też zin-

¹⁰ T. Markowski, *Rynkowe podstawy procesów rewitalizacji miast*, [w:] *Rewitalizacja miast w Polsce. Pierwsze doświadczenia*, red. P. Lorens, Wydawnictwo Urbanista, Warszawa 2007, s. 39, 322-324.

¹¹ M. Kopeć, *Rewitalizacja miejskich obszarów zdegradowanych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 96.

¹² P. Roberts, H. Sykes, *Urban Regeneration. A Handbook*, British Urban Regeneration Association, London 2008, s. 203; K. Janas, W. Jarczewski, W. Wańkowicz, *Model rewitalizacji miast*, Wydawnictwo Instytutu Rozwoju Miast, Seria: „Rewitalizacja miast polskich”, t. 10, Kraków 2010, s. 68.

¹³ Do takiego sposobu myślenia i analizy przyczynił się w głównej mierze tekst Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR) w 2004 r. Na podstawie jego wytycznych w wielu polskich miastach powstały Lokalne Programy Rewitalizacyjne.

tegrowanie dzielnicy z resztą miasta. Innymi słowy, podstawą do sporządzenia dobrego programu rewitalizacji jest dogłębne rozpoznanie problemu. Rzetelnie przeprowadzona analiza powinna ustalić przyczyny degradacji i charakterystykę zjawisk kryzysowych, zidentyfikować interesariuszy i potencjalnych partnerów; pomóc w sprecyzowaniu celów rewitalizacji i określeniu priorytetów; zgromadzić pomysły i propozycje projektów do realizacji; określić źródła finansowania, wreszcie ocenić i tym samym pomóc w wyborze projektów.

Na tym etapie pomocna staje się ewaluacja wstępna (tzw. *ex ante*), przeprowadzana przed wdrożeniem projektu/programu; jej zadaniem jest ocena, na ile planowana interwencja jest trafna z punktu widzenia potrzeb (sektora, beneficjentów) oraz spójna w zakresie planowanych celów i sposobów ich realizacji. Ewaluacja *ex ante* bada kontekst społeczny, gospodarczy i prawny oraz służy identyfikacji potencjalnych trudności. Diagnozuje potrzeby i oczekiwania grup docelowych.

Podkreśla się, że cele i założenia programu powinny zostać szczegółowo skonsultowane z partnerami i lokalną społecznością, a proces rewitalizacji powinien absorbować różne grupy społeczne, co już na tym etapie może stanowić integrację społeczną. Stąd zastosowanie takich metod ewaluacji, jak ankiety, wywiady indywidualne bądź zogniskowane wywiady grupowe, zasadzające się na dyskusji zainteresowanych grup i ekspertów, może przyczynić się do partycypacji społecznej i zaangażowania innych grup, w tym również przedsiębiorców, instytucji pożytku publicznego, mieszkańców danej dzielnicy czy miasta. Tym samym powstaje szansa na poznanie społecznych oczekiwań wobec rewitalizacji (badania postaw i oczekiwań) oraz ich zaangażowanie, a tym samym rośnie prawdopodobieństwo powodzenia akcji rewitalizacyjnej. Innymi słowy, ewaluacja powinna dać odpowiedź, czy w programie właściwie zidentyfikowano problemy, czy program/projekt ma uzasadnienie ekonomiczne, czy jest możliwy do zrealizowania, czy dokument jest spójny z innymi dokumentami strategicznymi, czy zaproponowany system wdrażania będzie skuteczny.

Następny etap to faza realizacji, czyli wdrożenie zaplanowanych interwencji, gdzie wskazane jest prowadzenie stałego monitorowania procesu oraz oceny, która dokonuje pierwszej weryfikacji jakości realizacji projektu/programu; ocenia poczynione na etapie programowania założenia; diagnozuje kontekst realizacji przedsięwzięcia. Przykładem mogą tu służyć roczne raporty z monitoringu rewitalizacji miejskiej. Odpowiednie ustosunkowanie się ze strony administracji do tego typu opracowań może przyczynić się do modyfikacji interwencji oraz aktualizacji przyjętych założeń.

Kolejny etap to faza finalizacji, czyli podsumowanie realizacji programu, gdzie należy uwzględnić fakt, iż proces szeroko rozumianej rewitalizacji będzie trwał, niosąc konsekwencje podjętych działań zarówno na obszarze, gdzie została przeprowadzona interwencja, jak i w innych częściach tkanki miejskiej. To z kolei pociąga za sobą kolejny krok, mianowicie dokonanie oceny końcowej (*ex post*), czyli badania oceniającego sytuację oraz rozpoznania kolejnych problemów i uwarunkowań, czyli identyfikacji kolejnej interwencji; może ono stanowić podłoże prognozy dalszego

rozwoju rewitalizowanego obszaru. Innymi słowy, taka ocena (ewaluacja *ex post*) powinna dać odpowiedź na pytanie, na ile udało się osiągnąć założone cele pod względem skuteczności i efektywności interwencji oraz jej trafności i użyteczności. Jak już wspomniano, badania takie stanowią cenne źródło informacji przy planowaniu kolejnych programów bądź projektów rewitalizacyjnych.

4. Badanie ewaluacyjne elementem zintegrowanego zarządzania procesem rewitalizacyjnym

Proces ewaluacji składa się z wielu etapów, których właściwe zrealizowanie gwarantuje jego jakość i użyteczność. W szczególności bardzo istotne są wszelkie działania związane z właściwym przygotowaniem ewaluacji w kwestii określenia jej celów, zakresu oraz przyjętej metodologii wnioskowania i oceny. I tak, upraszczając, proces ewaluacji składa się z następujących działań:

1. Planowanie, projektowanie i zlecenie badania.
2. Realizacja badania.
3. Wykorzystanie wyników.

Przystępując do planowania i projektowania badania ewaluacyjnego, należy zdefiniować użyteczność ewaluacji, należy zatem odpowiedzieć na pytanie, w jakim celu planujemy ewaluację. Ewaluacje z nieodpowiednim doбором celów są beużyteczne i można powiedzieć, że w danym przypadku koszty przeprowadzonych badań są raczej zmarnowane. Inicjowanie ewaluacji powinno bowiem wyłaniać się z określonych potrzeb, np. usprawnienia działań programu (*formative evaluation*) czy potrzeby informacji dotyczącej stopnia i/lub konsekwencji realizacji założonych celów (*summative evaluation*). Zatem we wstępnej fazie planowania należy zadać pytanie, jakich informacji dane te mają dostarczyć i jaką funkcję spełnić.

Następnym krokiem jest określenie odbiorców, czyli odpowiedź na pytanie, komu mają służyć wyniki przeprowadzonego badania. Czy mają służyć wyłącznie np. instytucji zarządzającej przedsięwzięciem (np. urząd miasta) czy szerszej publiczności: beneficjentom, podmiotom, które często korzystają z programu, społeczności lokalnej. Kryteria brane pod uwagę w tym przypadku to przede wszystkim moment przeprowadzenia ewaluacji oraz wcześniej ustalony cel badania, które przesądzą o pierwszoplanowych potrzebach informacji. Jeśli zatem jest to np. ewaluacja wstępna (*ex ante*), mająca na celu dostarczenie informacji co do „słuszności” wprowadzenia programu/projektu, to niewątpliwie pierwszoplanowym odbiorcą będzie instytucja wdrażająca dany projekt/program, której ewaluacja ma dostarczyć danych oraz wiedzy co do stanu faktycznego i słuszności wybranych działań oraz sugestii co do ewentualnych modyfikacji w „spojrzeniu” na projekt.

Kolejna kwestia to wykonalność ewaluacji. Należy przede wszystkim odpowiedzieć na pytanie, jakimi środkami dysponujemy oraz jaki jest czas na uzyskanie potrzebnych informacji. Planując badania ewaluacyjne, należy bowiem wziąć pod uwagę, iż zazwyczaj środki dla ich przeprowadzenia są ograniczone. Dlatego też

priorytetowe stają się te ewaluacje, które mają dostarczyć użytecznych informacji na dany czas, bo jeśli badania nie zostaną zrealizowane w okresie potrzebnym do podjęcia decyzji, można powiedzieć, iż ewaluacja nie jest użyteczna¹⁴. Dlatego też przyjęcie zbyt rozbudowanych, a tym samym czasochłonnych badań może sprawić, że informacje zostaną dostarczone za późno na podjęcie jakichkolwiek decyzji. Istotne zatem jest uwzględnienie takich zagadnień, jak¹⁵ konsekwencje oceny czy wpływ ewaluacji na badane przedsięwzięcie oraz realne możliwości wykonania badania. Hasłem wiodącym ewaluacji powinna być więc jej użyteczność (*utilization-focused evaluation*).

Mając uzasadnienie ewaluacji, należy przygotować projekt badawczy. Konstrukcja badań ewaluacyjnych jest zbieżna z badaniami społecznymi, więc tak jak w przypadku każdego procesu badawczego przygotowania badania składa się z dwóch podstawowych etapów: konceptualizacji i operacjonalizacji. Konceptualizacja obejmuje wszelkie działania przygotowujące i rozpoczynające realizację projektu. Na tym etapie określa się więc: przedmiot i zakres ewaluacji, jej wymiar czasowy i terytorialny, pytania kluczowe oraz środowisko i otoczenie realizacji badania (tj. możliwości realizacji i ewentualne obszary ryzyka; możliwości wykorzystania wyników i ewentualne implikacje organizacyjne, społeczne, polityczne).

Przedmiotem ewaluacji jest w pewnym sensie jej „logika”, określona przez pryzmat logiki programu. Zatem przygotowując projekt ewaluacji, należy spojrzeć przede wszystkim na program i cel, jakiemu ma bądź miał służyć. Jak już wspomniano, celem ewaluacji jest dostarczenie oceny danego przedsięwzięcia, dlatego też należy wziąć pod uwagę wszelkie dostępne informacje na jego temat, takie jak: typ, cele i obszar interwencji, dane o jego przebiegu i efektach, dane na temat czynników oddziałujących na jego realizację.

Również formułowanie pytań kluczowych jest ściśle uzależnione od celu badania (potrzeby informacji) oraz funkcji ewaluacji. Postawienie określonych pytań kluczowych pociąga za sobą konieczność wyboru adekwatnych metod badawczych. Dlatego też kolejnym krokiem jest operacjonalizacja problemu badawczego, gdzie w szczególności należy dobrać wskaźniki zmiennych, dokonać diagnozy warunków interwencji, określić zbiorowości, w której badania będą realizowane, dobrać metody i techniki badawcze, wybrać bazę źródłową oraz metody analizy uzyskanego materiału empirycznego¹⁶. Nie bez znaczenia jest oczywiście kwestia, czy istnieją już badania albo pomiary, do których można sięgnąć (np. statystyki gminne, miasta, wewnętrzne dane administracji), czy też potrzebne są nowe badania. Akcentuje się, że w przypadku ewaluacji zintegrowanych działań rewitalizacji należy wybrać zarówno metody ilościowe, jak i jakościowe, które sprostają wymaganiom tak kompleksowych działań jak ocena socjalnej i ekonomicznej sytuacji badanego obszaru.

¹⁴ J.S. Wholey, H.P. Hatry, K.E. Newcomer, *Handbook of Practice Program Evaluation*, Jossey-Bass, San Francisco 2010, s. 7.

¹⁵ Tamże, s. 7.

¹⁶ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.

5. Zakończenie

Istotnym zagadnieniem w procesie ewaluacji – pomijając rzecz jasną kwestię rzetelności i obiektywności przeprowadzonych badań – jest wykorzystanie i rozpowszechnianie wyników wspomnianych badań. Ewaluacja jest użyteczna wtedy, gdy jej wyniki mają przełożenie na usprawnienie przedsięwzięcia. W centrum pola działania znajduje się tutaj bowiem ocena efektywności wdrażania programu rewitalizacji zdegradowanych obszarów, z jednej strony w odniesieniu do implementacji programu, z drugiej zaś odnośnie do skutków w rewitalizowanym obszarze.

Dlatego też wydaje się, iż stopniowe rozpowszechnienie zarówno w teorii, jak i w praktyce instytucji ewaluacji przyczyni się do rozwoju kultury badań ewaluacyjnych polegającej na tym, że wiedza powstała w wyniku tego typu badań będzie pożyteczna i użytkowana przez zainteresowane strony, nie tylko w dziedzinie funduszy unijnych, lecz również krajowych. Wskazuje się wręcz, że pożądane jest zakładanie dla badanych obszarów małych systemów monitoringu i oceny, w których będzie się w sposób ciągły badać dane ilościowe i jakościowe, dostarczające systematycznych informacji o kierunkach rozwoju wewnątrz danego obszaru i umożliwiające porównanie z rozwojem całego miasta.

Literatura

- Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Belniak S., *Rewitalizacja nieruchomości w procesie odnowy miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2009.
- Bentley I., *Urban Transformation. Power, People and Urban Design*, Routledge, London 2005.
- Billert A., *Rewitalizacja i rozwój miast w Polsce – uwarunkowania i scenariusze w świetle doświadczeń europejskich*, [w:] *Rewitalizacja miast w Polsce. Pierwsze doświadczenia*, red. P. Lorens, Wydawnictwo Urbanista, Warszawa 2007.
- Ekiert K., *Ewaluacja w administracji publicznej: funkcje, standardy i warunki stosowania*, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa 2004.
- Ewaluacja rozwoju regionu w wymiarze społecznym, gospodarczym i środowiskowym*, red. K. Malik, Wydawnictwo Politechniki Opolskiej, Opole 2009.
- Ferry M., Olejniczak K., *Wykorzystanie ewaluacji w zarządzaniu programami unijnymi w Polsce*, Ernst&Young, Warszawa 2008.
- Foucault M., *Historia szaleństwa w dobie klasycyzmu*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987.
- Grzeszczak K., *Gentryfikacja osadnictwa. Charakterystyka, rozwój koncepcji badawczej i przegląd wyjaśnień*, Wydawnictwo PAN, Warszawa 2010.
- Huey-Tsyh Ch., *Practical Program Evaluation. Assessing and Improving Planning, Implementation and Effectiveness*, Sage Publications, New Delhi 2005.
- Jałowicki B., Szczepański M.S., *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009.
- Janas K., Jarczewski W., Wańkowicz W., *Model rewitalizacji miast*, Wydawnictwo Instytutu Rozwoju Miast, Seria: „Rewitalizacja miast polskich”, t. 10, Kraków 2010.
- Kopeć M., *Rewitalizacja miejskich obszarów zdegradowanych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Lorens P., *Gospodarowanie przestrzenią a polityka równoważenia rozwoju*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2005, nr 4 (22).

- Lorens P., *Rewitalizacja miast. Planowanie i realizacja*, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk 2010.
- Markowski T., *Rynkowe podstawy procesów rewitalizacji miast*, [w:] *Rewitalizacja miast w Polsce. Pierwsze doświadczenia*, red. P. Lorens, Wydawnictwo Urbanista, Warszawa 2007.
- Metody zarządzania odnową miast*, red. P. Kleczkowski, Dom Wydawnictw Naukowych, Kraków 2008.
- Neighborhood Regeneration. An International Evaluation*, red. R. Alterman, G. Cars, Mansell, London, New York 1991.
- Nowy okres programowania 2007-2013. Przewodnik po metodach ewaluacji: Wskaźniki monitoringu i ewaluacji*, [w:] K. Olejniczak, *Mechanizmy wykorzystania ewaluacji. Studium ewaluacji średnio-okresowych INTERREG III*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2009.
- Podręcznik ewaluacji efektów projektów infrastrukturalnych. Czy Twój projekt przyniósł oczekiwane korzyści?*, http://www.ewaluacja.gov.pl/ewaluacja_wstep/Documents/623.pdf.
- Posavac E.J., *Program Evaluation. Methods and Case Studies*, Pearson Education, Boston 2011.
- Projekty i programy rewitalizacji w latach 2000-2006. Studium przypadku*, Stowarzyszenie Forum Rewitalizacji, Kraków 2006.
- Przykłady rewitalizacji miast*, red. A. Musioł-Węclawowicz, Wydawnictwo Instytutu Rozwoju Miast, Kraków 2010.
- Rewitalizacja miast Polski. Pierwsze doświadczenia*, red. P. Lorens, Wydawnictwo Urbanista, Warszawa 2007.
- Roberts P., Sykes H., *Urban Regeneration. A Handbook*, British Urban Regeneration Association, London 2008.
- Royse D., Thyer B.A., Padgett D.K., *Program Evaluation. An Introduction*, Wadsworth Cengage Learning, Belmont 2010.
- Siemiński W., *Rewitalizacja miast w Polsce przy wsparciu funduszami UE w latach 2004-2008*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010.
- Skalski K., *Rewitalizacja we Francji. Zarządzanie przekształceniami obszarów kryzysowych*, Wydawnictwo Instytutu Rozwoju Miast, Kraków 2009.
- Staniewicz P., Krukowska J., Nowicka P., *Zaniedbane dzielnice w polityce wielkich miast*, Elipsa, Warszawa 2011.
- System zarządzania przestrzenią miasta*, red. P. Lorens, Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2002.
- Urban Renaissance? New Labour, community and urban policy*, red. R. Emrie, M. Raco, Policy Press, Bristol 2007.
- Wholey J.S., Hatry H.P., Newcomer K.E., *Handbook of Practice Program Evaluation*, Jossey-Bass, San Francisco 2010.
- www.ewaluacja.gov.pl/ewaluacja_wstep/Documents/wskazniki170707.pdf.
- Wybrane zagadnienia rewitalizacji miast*, red. P. Lorens, J. Martyniuk-Pęczek, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk 2009.
- Założenia rewitalizacji w Polsce*, red. Z. Ziobrowski, Wydawnictwo Instytutu Rozwoju Miast, t. 9, Kraków 2010.

THE ROLE OF EVALUATION IN THE MANAGEMENT OF URBAN SPACE REVITALIZATION PROCESS

Summary: The article discusses the revitalization of urban space as a complex, multidimensional process that requires systematic monitoring and evaluation. It is therefore important to use the evaluation as a tool supporting the integrated management of the process of revitalization.

Keywords: evaluation, urban space revitalization.